

SAMSUN ŞEHİRİ; KURULUŞ YERİ, NÜFUS VE KENTSEL GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Cevdet YILMAZ *

Özet

Samsun şehri tarihin ilk çağlarından beri çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yaparak, zaman zaman duraklama dönemleri yaşasa da önemini korumuş ve sürekli büyüyerek günümüze ulaşmıştır. Tarihsel süreç içinde şehrin kuruluş ve gelişmesinde coğrafi konumu önemli rol oynamış, şehrin sahip olduğu potansiyel; ekonomik, sosyal ve siyasî anlamda kentin mimarî gelişmesini ve dokusunu ortaya çıkarmıştır. Aşağıda ilk kuruluş yerinden başlayarak Samsun'un tarihsel geçmişi ve bu geçmişin şehrin yerleşme düzeni, mimari dokusu, mekânsal gelişimi, nüfus yapısı ve diğer özellikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Samsun, tarihsel geçmiş, nüfus, kentsel gelişim.

Giriş

Bir kentin kuruluşunda ve gelişmesinde etkili olan çok sayıda faktör vardır. Bunların başında o kentin konumu (lokasyon) gelir. Konum şehrin kuruluş yeri (sit) ve çevresi (situasyon) ile olan ilişkilerini belirler. Bu ilişkiler sağlıklı yürüdüğü takdirde kent büyür ve gelişir. Tersine olduğunda ise küçülür ve giderek önemini kaybeder. Samsun şehrinin kuruluşunda ve gelişmesinde en önemli faktör “*bulunduğu yer*”den kaynaklanmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nin tam ortasında ve kıyıda yer alan Samsun şehri; Canik Dağları'nın nispeten alçaldığı kesimde, Kızılırmak ve Yeşilirmak nehrinin getirdiği alüvyonlarla oluşan iki büyük delta ovasına hemen hemen aynı uzaklıkta küçük bir koyun kıyısında bulunur. Şehir esas önemini ise iç bölgelerden gelen yolların Karadeniz'e ulaştığı noktada yer almasına borçludur. Tarih boyunca Karadeniz'i Mezopotamya'ya kadar uzanan geniş bir hinterlanda bağlayan bu yol yüzyıllarca kervan yolları şeklinde hizmet vermiş, Cumhuriyet döneminin başlarında demiryolu ve ardından 1950'li yıllardan itibaren de karayollarının inşası ile günümüze kadar ulaşmıştır.

Samsun bu yollar sayesinde geniş bir hinterlandın Karadeniz'e açılan kapısı ve aynı zamanda da Karadeniz'i Anadolu'nun içlerine ve oradan da Basra Körfezi ve Akdeniz dünyasına bağlayan yolların başlangıç noktasıdır. Bu itibarla Samsun şehri çeşitli mal ve eşyanın deniz ile kara taşıtları arasında aktarma istasyonu vazifesi gören bir liman kentidir. Geçmişte fırtınalara açık olmakla birlikte yine de gemilere kısmî koruma sağlayan Samsun Koyu'na, 1950'li yıllarda mendireklerin inşa edilerek modern liman tesislerinin yapılmasıyla Samsun şehri gerçek bir liman kenti kimliğine kavuşmuştur. Bu kimliğini günümüze kadar sürdüren kent, bugün aynı zamanda Sinop, Ordu, Amasya, Çorum ve Tokat illerinin kısmen ticarî merkezi durumundadır. Bu bağ zaman içinde zayıflasa da; DSI, Karayolları, çeşitli banka ve şirketlerin bölge müdürlüklerinin hâlâ Samsun'da olması bu etkinin devam ettiğini göstermektedir.

Mekân olarak yatay yönde büyüme ve yayılma dışında Samsun şehri tarih boyunca hiç yer değiştirmemiştir. Bu durum şehrin coğrafi konumu (sit ve situasyon) şartları ile ilgilidir. Sadece ilk kurulduğu yer olan bugünkü Karasamsun adı verilen tepelik alandan zamanla deniz kıyısına inmiş, doğu yönde bir gelişme göstererek sahile yaklaşmıştır. Şehir yüzyıllarca batıda Kalyon (Fener) burnu ile doğuda Mert ırmağı arasında kalmıştır. Sırtını güneydeki tepelik alanlara yaslamış ve yine yüzyıllarca bu tepeliklerin arkasına geçmemiştir. Şehirde hâkim rüzgârın kuzeybatı yönden esmesi batıdaki Kalyon burnu sayesinde

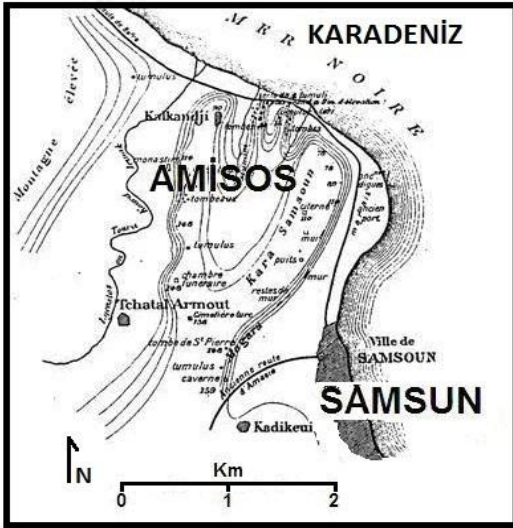
* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, cyilmaz@omu.edu.tr

Samsun koyunu nispeten güvenli hale getirmiş, bu durum fırtınalı havalarda kısmi koruma sağlayarak tarihsel süreç içinde şehrin liman kimliğinin ön plana çıkmasında etkili olmuştur.

Millî Mücadele'yi başlatmak için Mustafa Kemal Atatürk'ün Anadolu'ya çıkış yeri olarak Samsun'u seçmesi de yine şehrin bu özelliği, yani kuruluş yeri ve hinterlandı ile ilgilidir.

1. Samsun şehrinin tarihsel geçmişi

Başlangıcı ilkçağlara kadar uzanan Samsun şehri tarih boyunca Aminosos, Amisos, Enete, Sampson, Simisso, Pompeiopolis gibi değişik isimlerle anılmıştır. Dündartepe, Toptepe ve Amisos höyükleri şehrin ilkçağlara uzanan tarihsel geçmişinin günümüze kalan en belirgin kalıntılarıdır. Şehir tarihsel süreç içinde sırasıyla Hitit, Pers, Roma ve Bizans İmparatorluğu yönetimlerinde kalmış, 9. Yüzyıl'da Arap akınlarına maruz kalmış, zamanla ticarî bir kent konumuna gelmiştir. Samsun ilk olarak 1185'te II. Kılıçarslan döneminde Türklerin (Selçuklu) yönetimine geçmiştir. İlk yıllarda Amisos'a dokunmayan Selçuklular, onun hemen yakınında (*bir ok atımlık mesafede*) Samsun ismiyle yeni bir şehir kurmuşlardır (*Şekil 1 ve Foto 1*). Kendi şehirlerine yerleşen Müslüman Türkler ile Amisos halkı arasında kurulan ticarî ilişkiler her iki tarafın da işine geldiği sürece dengeli bir şekilde uzun süre devam etmiştir. Selçuklulardan sonra bir süre Cenevizlilerin kontrolünde kalan Samsun, Sultan Mehmet Çelebi döneminde tekrar Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Türklerin oturduğu Samsun anlaşımla yoluyla alınırken Ceneviz kolonisinin bulunduğu Amisos ise savaşarak ele geçirilmiştir. Bu sırada Cenevizliler Türkler tarafından fethedilmek üzere olan şehri ateşe vermişler, ardından gemilerine binerek Amisos'tan ayrılmışlardır. Savaş esnasında çıkartılan yangının söndürülemediği nedeniyle Amisos tamamen yanmış, şehirden geriye kalan siyah kül yığını nedeniyle kentin bu kesimi o günden bugüne *Karasamsun* olarak kalmıştır.

Şekil 1. Amisos (Gavur Samsun ya da Karasamsun) ve Müslüman Samsun.

Foto 1. (Yandaki haritaya göre) tarihî Amisos kenti ve Müslüman Samsun şehrinin bugünkü görünümü.

Samsun ve çevresi 13, 14 ve 15. yüzyıllarda önce Pervaneoğulları, İlhanlılar ve Candaroğulları, ardından da (hepsi birlikte Canik Beyleri olarak adlandırılan) Kubadoğulları, Bafra Beyleri, Taceddinoğulları, Taşanoğulları ve Hacıemiroğulları beyliklerinin yönetiminde kalmıştır. Sultan II. Murat devrinden itibaren kademeli olarak Osmanlı yönetimi altına giren Samsun yöresi, 1774–1857 tarihleri arasında sırasıyla Canikli Ali Paşa ve Hazine-darzâdelar gibi iki önemli âyan ailesinin idaresinde kalmış, sonraki yıllarda ise merkezden atanan mutasarrıflar tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde Canik bölgesinin merkezi olan Samsun, Osmanlı idaresinde önce Amasya, daha sonra da Sivas vilayetine bağlanmıştır. Tanzimat'a kadar Sivas'a bağlı *sancak* olarak idare olunan Samsun, bundan sonra Trabzon vilâyetine bağlanmıştır. Bir ara müstakil sancak haline dönüştürülen Samsun daha sonra tekrar Trabzon'a bağlanmıştır. 19. Yüzyıl sonlarında Trabzon vilayetine bağlı durumunda olan Canik, idarî bakımdan; Samsun (sancak merkezi), Kavak, Ünye, Çarşamba, Fatsa, Bafra, Alaçam, Terme ve Akçay'dan oluşan kaza ve nahiyelere ayrılmıştır. II. Meşrutiyet

döneminde Trabzon'dan ayrılarak tekrar müstakil hale getirilen Samsun sancağı, Cumhuriyet dönemiyle birlikte vilâyete dönüştürülmüş, Samsun şehri de bu vilâyetin (ilin) merkezi yapılmıştır.

Şehrin tarihi ile ilgili olarak (çeşitli ansiklopedik ve akademik kaynaklara dayanarak) verdiğimiz bu kısa bilgiden yola çıkılarak Samsun'un son derece zengin tarihi bir mirasa sahip olması beklenir. Fakat ne yazık ki bu böyle olmamıştır. Şehir her ne kadar tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmışsa da, genellikle bu medeniyetlerin nüfus bölgesi içinde kalmış, fakat genel olarak onların idarî veya önemli sayılabilecek bir merkezi haline gelememiştir. Bu nedenledir ki örneğin Bursa gibi ne bir devlet veya beylik merkezi, ne de Amasya gibi bir şehzadeler şehri olmadığının için kent merkezinde idarî ve ticarî anlamda büyük anıtsal yapı ve sanat eserlerine rastlanmaz. Yüzlerce yıl egemenliği altında kaldığı Osmanlı döneminde bile büyük vakıf eserleri gibi önemli sayılabilecek binaların inşa edilmemiş olması biraz da bu idarî merkez olamama durumu ile ilgilidir. Nitekim bu özelliklerinden dolayı Samsun şehri Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar nüfus bakımından da Anadolu'nun küçük şehirlerinden biri durumundadır.

2. Samsun şehrinin mekânsal gelişimi, nüfus artışı ve göçler

12. Yüzyıl'dan 17.Yüzyıl'a kadar geçen süre içinde Samsun'da kentsel yayılma anlamında önemli bir gelişme görülmez. Müslüman Samsun, Türklerin kurduğu bir şehirdir. Diğer şehirlerde olduğu gibi şehrin merkezinde bir kale vardır. Esas faaliyet surlar içindedir. Zamanla kent surların dışına doğru yayılmaya başlamıştır. 1640'lı yıllarda şehre gelen Evliya Çelebi Samsun'la ilgili olarak şunları yazmıştır: "Samsun 150 akçeli şerif kazadır. Yeniçeri serdari, kethüdası, kale ve dizdari ve neferatı (askerleri) vardır. Amma müftüsü ve nakibüleşrafi yoktur. Ayan ve eşrafi ise çoktur. Halkı hep keştiban ve kendirciyandır. Avamı yoktur, fakat uleması çoktur. Herkes kudretine göre akça, gökçe fakat pakça libas giyer. Kalesi lebideryada şeddadi bina bir senk'in ebattır. Samsun şehrinin suyu lezzetlidir. Evleri kiremitli, bağlı bahçelidir. Medrese, imaret, darülhadis gibi şeyler yoktur. Yedi sıbyan mektebi vardır. Limanı yoktur. Açık yerdir. Amma gene de demir atılabilir durumdadır. Dağlarındaki yaban üzümü ve nar rengi armut turşusu meşhurdur. Binlerce fıçı olarak İstanbul'a gönderilir. Gemi palamarları için üretilen kendir bütün dünyaya yetecek kadar çoktur. Şehir körfez tarafında vaki olmuş, cenup tarafındaki dağ sahile bitişiktir". Görüldüğü gibi 17. Yüzyıl'ın sonu itibarıyla Evliya Çelebi'ye göre Samsun önemli bir merkez değildir. Nitekim 1701 yılında Samsun'dan geçmiş olan seyyah Tournefort da anılarında Evliya Çelebi'yi destekler mahiyette "Gerimizde deniz kıyısında eski bir Atina kolonisi olan Amisos'un harabeleri üzerine kurulmuş bir köy bıraktık" diye yazmıştır.

Kâtip Çelebi de Samsun hakkında şu bilgileri vermektedir; "Samsun Karadeniz kıyısında ünlü bir kasabadır. Amasya suyu (Yeşilirmak) kasabanın doğusundan geçerek denize dökülür. Samsun'un güneyindeki dağ bir yay çizerek batıdan ve doğudan denizle birleşir. Samsun şehri, bu dağ silsilelerinin oluşturduğu yarım çember ile Karadeniz arasında alçak bir düzlüktedir. Eski yapı olarak bir kale ve kalenin içinde camiler, hamamlar ve çarşı vardır. Birkaç ev bir araya getirilerek oluşturulan öbeklerle mahalleler oluşturulmuştur".

18. Yüzyıl'da Karadeniz limanları ile Kırım arasındaki ticaretin canlanmasına bağlı olarak Samsun yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Fakat yüzyılın sonlarında Kırım'ın Rus hâkimiyetine girmesi ile Samsun'da ticaret büyük darbe almış ve şehir tekrar durgunluk dönemine girmiştir. 18.Yüzyıl'ın sonu ile 19.Yüzyıl'ın başlarında Karadeniz kıyılarını dolaşan birçok seyyah Samsun'a da uğramıştır. Bunlardan biri olan İngiliz seyyah J.M. Kinner 1813-1814 yıllarında Samsun'u şu şekilde tasvir etmektedir: "Kavak'tan gelince, Samsun koyunda demir atmış gemiler görülür. Yaklaşık 6-7 km genişliğinde bulunan bir koyun batı ucunda, zeytinlikler arasına yerleşmiş şehir elverişli bir konum arz etmektedir. Evler ahşaptır. Şehrin manzarası uzaktan bakıldığı zaman ağaçlıklarla deniz arasında oldukça latiftir. Şehir küçük olup nüfusu 2.000'den azdır. Şehrin çevresinde bir sur vardır. Kapı kemerlerinin şekli ve kabartmalar surların *Türkler tarafından yapıldığını göstermektedir. Deniz tarafında temeli kısmen sular altında bulunan bir sur daha vardır. Şehirde 5 cami ve bir de tüccarların kaldığı bir han vardır. Şehir halkı Türk, çevresindeki köyler ise Hristiyan'dır*".

1838 yılında Samsun'u gören Moltke de kentle ilgili olarak benzer bilgiler vermektedir. Moltke'nin izlenimlerine göre Samsun hoş bir yer olup, uzaktan bakıldığında kentte eski bir Ceneviz kalesi, birçok güzel yapıtlı Türk konağı, birkaç taş cami ve han göze çarpmakta, evler bağ bahçe içinde olup, şehrin çevresi

zeytinliklerle çevrili bulunmaktadır. Moltke ayrıca kentin çeyrek mil kuzeyinde dev gibi iri yontma taşlardan yapılmış eski bir mendirek harabesi bulunduğunu, bunun arkasındaki tepenin ise eski sur kalıntılarıyla çevrilmiş olduğunu belirtir.

Samsun nüfusunun daha sonraki yıllarda artmaya devam ettiğini, J. Brant'ın 1836 yılında Samsun merkez nüfusunun 10.000 olarak tahmin etmesinden anlıyoruz. 1850'de Samsun'a gelen A. D. Mordtman, şehrin havasının fena olduğunu, Türklerin merkezde, Rum ve Ermenilerin ise yarım saatlik mesafedeki yüksekçe bir yer olan Kadıköy civarında oturduklarını, şehir etrafında iki cins tütün yetiştirilip, çoğunun İstanbul'a gönderildiğini ve bu tütünlerin Rumeli tütünlerine benzemediğini ifade etmektedir. Bu ifadelerden o yıllarda sancağın başlıca üretim maddelerinin tütün, zeytin, üzüm, sebze ve hububat olduğu anlaşılmaktadır.

Şemseddin Sami Kamusu'l-âlâm adlı eserinde, 19.Yüzyıl sonunda kent nüfusunun 11.000 olarak göstermiştir. Yaklaşık aynı tarihlerde (1860'da) Samsun şehrinin nüfusunun 16.000 olduğunu belirten V. Cuinet'e göre bu nüfusun 5.000'i Müslüman, 6.000'i Rum, 3.000'i Ermeni 2.000'i de çeşitli topluluklardan oluşmaktaydı. 20. Yüzyıl'ın başlarında şehir nüfusu 10.000'i Türk, 8.000'i Rum ve 2.000'i Ermeni olmak üzere 20.000'e kadardı.

1869 yılında meydana gelen yangın kentte büyük bir tahribata yol açmıştır. Şehir 1869'da önemli bir yangın geçirmiş, yangın öncesinde 1100 civarında meskenden bahsedilirken, yangın esnasında bu sayı önemli ölçüde azalmış, ancak 20. Yüzyıl'ın başlarında şehir tekrar kendini toparlama imkânı bulabilmiştir. Yangından sonra Fransa'dan getirilen bir mimara kent planı yeniden hazırlanmış, bu plana göre, şehirde birbirini dik olarak kesen cadde ve sokak sistemi içinde çoğunluğu iki katlı kâgir binalardan oluşan evler ve diğer kamu binaları inşa edilmiştir (Şekil 2, Foto 2). Özellikle 1870'lerden itibaren söz konusu plânın da etkisi ile şehir nispeten düzenli ve modern bir görünüm kazanmaya başlamıştır.

Şekil 2. 20. Yüzyıl'ın başlarında çizilen Samsun kent planı.

Foto 2. Bu plana uygun olarak inşa edilen denize dik cadde ve sokak sistemi.

1893 senesi yazında Samsun'dan geçen V. Flottwell şehrin nüfusunun, Türk, Frenk ve Rumlardan oluştuğunu, Frenklerin sahilde, Rumların tepede (Kadıköy), Türklerin ise bu iki azınlığın kaldığı yer arasında oturduklarını yazar. Ayrıca, İnhisar İdaresine ait tütün fabrikasında 600 işçi çalıştığını da kaydeder. 19. Yüzyıl sonlarında Samsun'da ev sayısı 2.624 iken, 20. Yüzyıl'ın başlarında ise 3.600 olduğu ifade edilmektedir.

19. Yüzyıl ortalarında, Karadeniz'in buharlı gemilere açılması kentin ekonomik yönden canlanmasına yardımcı olmuş, yüksek kaliteli tütün ekiminin Bafra çevresinden başlayarak Samsun yöresine yayılması kent nüfusunun artmasında etkili olmuştur. Nitekim 19. Yüzyıl'ın sonlarında şehir, devletin gelir seviyesinin belirlenmesi açısından kurulan komisyonlarca, orta gelirli kentler gurubu içinde yer almıştır. Bu dönemde şehrin hinterlandı oldukça geniş olup, kent Diyarbakır, Harput ve Sivas vilayetlerinin bile yolcu iskelesi durumundadır. Hattâ İstanbul'dan Bağdat'a giden yolcular denizyolu ile önce Samsun'a gelmekte, buradan karayolu ile Bağdat'a gitmekte, ya da Bağdat'tan gelenler önce karayolu ile Samsun'a gelmekte, sonra buradan gemilerle İstanbul'a geçmekteydiler. Bu dönemde Samsun limanına uğrayan çok sayıda gemi

sayesinde, kentte ithalat ve ihracat artmış, başta tütün, hububat ve deri olmak üzere Samsun Anadolu'nun önemli ihracat limanlarından biri olmuştur.

Kentin ulaşım açısından taşıdığı bu özellik, sonraki dönemlerde Trabzon ve Ege kıyıları ile İç Anadolu'dan gelen ve Türkçe konuşan Rumların, Ermenilerin ve Avrupalı tüccarların Samsun'a yerleşmelerine de sebep olmuştur. Kente yeni yerleşen bu insanlar ve eskiden beri burada yaşayan gayrimüslimler şehir içinde kendilerine yeni mahalleler kurmuşlardır.

Diğer yandan yine 19. Yüzyıl'da buharlı gemilerin Karadeniz'de seyrüsefere çıkması ve tütün ekiminin başlaması da bölgeye ilgiyi arttırmıştır. Bu durum liman özelliğinden dolayı Samsun'u ön plana çıkartmış, şehir aynı zamanda Avrupalı tüccarların da ilgisini çekmeye başlamış, bunların bir kısmının kente yerleşmesi ile şehirde Levanten yapılarında gözle görülür bir artış meydana getirmiştir. Millî Mücadele'nin başladığı yıllarda Samsun'da 20.000 nüfus olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfus içinde gayrimüslimlerin oranı dikkat çekici boyuttadır. 19. Yüzyıl boyunca bölgede yaşanan kargaşa ve siyasî hareketlilik gayrimüslim nüfusun şehirde yoğunlaşmasına neden olmuş, bu durum şehir nüfusunu yakından etkilemiş ve 20. Yüzyıl başlarında kentteki gayrimüslim nüfus % 50 civarına ulaşmıştır.

1921'de Samsun'a gelen Rus elçisi Frunze'nin anılarında şehir özetle şu şekilde tanıtılmaktadır; *"şehirde 27.000 nüfus vardır ve bunun 18.000'i Türk gerisi (çoğunlukla Rum ve Ermeni olan) gayrimüslimdir. Şehir oldukça geniş ve iyi planlanmış sokaklara sahip ve çoğu 2-3 katlı evlerden meydana gelmektedir. İskele civarında Reji idaresinin tütün depoları vardır. Kentte 500 kadar dükkân, 70 kadar fırın 30'dan fazla han ve iki otel bulunmaktadır. Kara Samsun'da hâlâ Amisos'dan kalıntılar vardır. 1893'te faaliyete geçen Reji Tütün Fabrikasında 3.000 kadar işçi çalışmakta, işçilerin çoğunluğunu Rumlar ve kadınlar oluşturmakta, günde 3 milyon adet sigara üretilmektedir (Foto 3 ve 4). Kıyıda ki bataklıklar sıtmaya neden olmaktadır. Şehirden Çarşamba ve Bafra'ya şose yollar vardır. Samsun İç Anadolu'nun limanı durumundadır. Liman sığ ve rüzgâra açık olup, demir atıp tutunmak zordur. Limana 30-40 gemi sığabilmektedir. Yük boşaltma işi açıkta demirleyen gemilerle kıyı arasında kayıklar aracılığı ile yapılmaktadır. Limandan koyun, buğday, yumurta ve deri ihraç edilmekte, şeker, manifatura ve (tenekede) gaz ithal edilmektedir. İthalat-ihracat işleri Rum ve Ermenilerin elindedir. Şehirde Osmanlı Bankası, Ziraat Bankası, Selanik Bankası ve Atina Bankası vardır".*

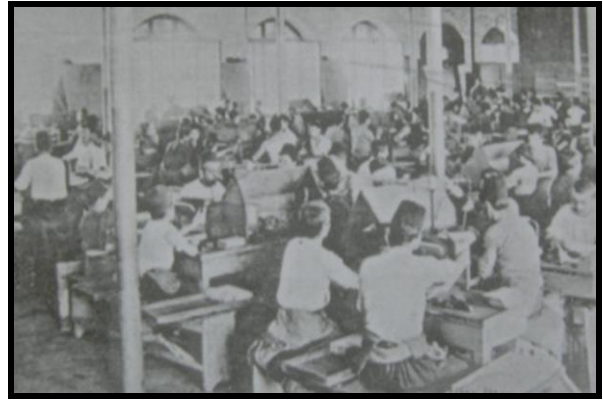
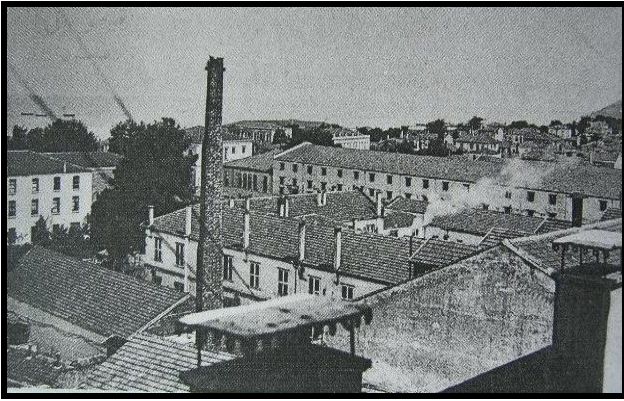

Foto 3 ve 4. 20. Yüzyıl başlarında Samsun Sigara Fabrikası ve Çalışanları.

Bu arada ülkedeki iç ve dış karışıklıklar sonucu göç yolları üzerinde bulunan Samsun önemli miktarda nüfus akımına sahne olmuştur. Özellikle Kırım Savaşı sonrası *ilk kitlesel göç* hareketleri yaşanmış, bu göçler sonucu yaklaşık 10.000 olan kent nüfusu 45.000'e kadar çıkmıştır. Salgın hastalıklarla ölümler vb. sebeplerle kentte tamamı iskân edilemeyen nüfusun önemli bir kısmı Samsun üzerinden çevre ve iç bölgelere dağıtılmıştır. Samsun şehrine yönelik *ikinci büyük göç dalgası* Doksanüç Savaşı ile gerçekleşti. Bu sefer hem Balkanlardan ve hem de Kafkaslardan kaçan Müslümanların önemli bir kısmı Samsun'a sığınmıştı. Samsun bu yıllar içinde hem geçiş üssü, hem de daimi iskân bölgesidir. Bu dönemde Samsun'a gelen 100.000 civarında göçmenin bir kısmı kentte kalırken yine büyük kısmı kazalara ve daha iç kısımlardaki vilayetlere gönderildi. *Üçüncü büyük göç dalgası* ise Birinci Dünya Savaşı esnasında yaşandı.

Şekil 4. 2000’li yılların başlarında Samsun’un göç aldığı iller.

Nihayet 1927’de yapılan ilk sayımda şehrin nüfusu, hemen hepsi Türk-Müslüman olmak üzere kent nüfusu 30.372 kişiye ulaşır. İl genelinde bakıldığında; 1935 yılında Samsun ilindeki nüfusun % 82,2’si bu ilde doğmuş kişilerden oluşmaktaydı. Bu sayımda il dışında doğan % 17,8’lik nüfusun önemli bir kısmını bugün Türkiye Cumhuriyeti dışında kalan topraklarda doğanlar oluşturmuyordu. 1950 yılında yapılan genel nüfus sayımında Samsun şehir nüfusu 44.000’e çıkmış, bu yıllarda şehir yerleşim alanı Mert ırmağının doğusuna geçmiştir. 1970 Genel nüfus sayımında 134.000’e ulaşan nüfus, 1990’da 304.000, 2000’de 362.000 ve son olarak 2011 yılı adrese dayalı nüfus tespitine göre yaklaşık 550.000’e ulaşmıştır.

Şehir nüfusunun gelişimine paralel olarak kentin ekonomik gelişimine tekrar dönüp bakacak olursak; Samsun şehri geçmişte olduğu gibi Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren de yine liman kimliği ve buna bağlı ticaret faaliyetleri ile ön plana çıkmıştır. Yükleme ve boşaltma şehrin önündeki koyda yer alan iskelelerden yapılmıyordu. Bu iskeleler 8 adet olup gördükleri işleve göre *Şimendifer, Yolcu, Tütün, Gümrük (Yük), Gaz, Dakik (Un), Zahir* ve *Park İskelesi* diye adlandırılıyordu. Limanın sığ ve korunaksız oluşu büyük gemilerin iskelelere yanaşmasını engelliyordu. İskeleler ile açıkta bekleyen gemiler arasında yük ve yolcu taşımacılığı kayık ve çaparla yapılmıyordu. Samsun iskeleleri 1950’li yıllarda bugünkü modern liman yapıncaya kadar şehre hizmet etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Samsun’u iç kesimlere bağlayan bir demiryolunun olmaması büyük eksiklik olarak görülmüştür. Nitekim Samsun-Sivas demiryolu inşası Cumhuriyet kurulduktan sonra ilk olarak ele alınmış projelerden biridir ve hattın ilk 50 km’lik kısmı 1926’da açılmıştır. 1932 de demiryolu Sivas’a ulaştırılmıştır. 1933 yılında Samsun-Çarşamba arasında 39 km’lik bir demiryolu yapılarak hat şehrin doğusuna doğru uzatılmıştır (*Foto 5 ve 6*).

Foto 5 ve 6. (Modern liman yapılmadan önce) Samsun iskeleleri, antrepolar ve demiryolu bağlantısı.

Samsun’a demiryolunun ulaşması ile liman daha da önem kazanmış ve modern bir limana olan ihtiyaç artmıştı. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ekonomik zorluklar nedeniyle Samsun’un konum ve önemine yakışan bir limana sahip olması için önceden girilen teşebbüslerden bir sonuç alınamamıştı. Fakat devlet sonraki yıllarda bu işi de başarmış, 1953’de modern liman tesislerinin temelini atmış, 1960’da dalgakıran ve rıhtımların inşasını bitirerek limanı hizmete sokmuştur. Daha sonra yapılan eklemelerle Samsun Limanı önemli miktarda yükleme ve boşaltmanın yapılabildiği bir liman özelliği kazanmıştır (*Foto 7 ve 8*).

Foto 9 ve 10. Ondokuzuncu Yüzyıl'ın sonlarında Samsun'da binalar ve sokaklar.

Özellikle 1970'li yıllardan itibaren apartmanlara geçilmeye başlanmış, yüksek katlı binalar merkezden başlayarak hızla çevreye doğru yayılma göstermiştir (Foto 11 ve 12).

Foto 11. Sanat Sokağı'nda restore edilerek koruma altına alınan eski meskenler.

Foto 12. Apartmanlara yenik düşen eski mahalleler ve meskenler.

3. Samsun şehrinin yeni gelişme alanları

Samsun şehri ilk kuruluş yeri olan (bugünkü Kalkanca mahallesinin yer aldığı) antik Amisos kentinin bulunduğu yerden, Müslüman Samsun olarak bilinen ve bugün şehrin idarî ve ticarî merkezinin bulunduğu Cumhuriyet Meydanı çevresine inme süreci 5-6 yüzyıl evvel gerçekleşmiş olsa da son 40-50 yıl öncesine kadar şehir hemen hiç yer değiştirmemiş, alansal olarak bir miktar yayılarak batıda Deniz Feneri'nin olduğu Kalyon Burnu ile doğuda Mert Irmağı arasında varlığını sürdürme gelmiştir. Bu saha içinde kent, liman tesislerinin bulunduğu kıyı kesiminden güneyde askerî tesislerin bulunduğu tepelik alana kadar olan saha içinde yamaç boyunca yayılmış, neredeyse bütün konut inşaatlarında denizi görmek esas gaye olmuştur.

Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren şehir önce batıda Bafra yönünde, sonra doğuda Çarşamba istikametinde ve nihayet 1980'lerden sonra da güney yönde eski Ankara yoluna paralel olarak genişlemeye başlamıştır. Aşağıda bu gelişmede etkili olan faktörler ve bundan kaynaklanan mevcut ve muhtemel sorunlar ana hatları ile özetlenmiştir.

3.1. Batı yönde gelişme; Atakum, Kurupelit, Taflan, Ondokuzmayıs, Bafra

Türkiye’de iç göç ve hızlı kentleşmeye bağlı olarak Samsun şehri de 1950’li yıllardan itibaren göç almaya başlamış, kısa süre içinde, bölgenin ticarî merkezi olma avantajını da kullanarak Türkiye’nin ekonomik ve sosyal gelişmişlik anlamında ilk 10 şehirden biri haline gelmiştir.

Şehirde geçmişten beri varolan ticaret ve buna bağlı tüccar sınıfın bugünkü Atakum sahillerini sayfiye alanı olarak kullanması ve bahçeler içine inşa ettikleri villalar şehrin batı yönündeki ilk iskân hareketidir. DSİ, Karayolları ve Köy Hizmetleri gibi kamu binalarının da zaman içinde bu kesime gelmesi dikkatlerden kaçmamış, nihayet Azot ve Bakır fabrikalarında çalışan kamu işçilerinin üye olduğu (TÜRK-İŞ) kooperatif evlerinin de buraya inşa edilmesi ile bu saha önce yazlık alan olarak, ardından da daimi yerleşim yeri olarak iskân edilmeye başlanmıştır.

Kurupelit’te 1986 yılında faaliyete geçen OMÜ Tıp Fakültesi Hastanesi ve sonrasında hizmete giren diğer fakülte ve yükseköğretim kurumlarının etkisiyle ortaya çıkan hasta, öğrenci ve diğer kamu görevlisi sirkülasyonu sonucu şehir merkezi ve üniversite arasındaki yaklaşık 16 km’lik yol boyu kısa zamanda cazibe merkezi haline gelmiştir. Kıyıda yer alan yazlık evlerin güneyinden doğrusal bir hat çizen karayolu ve buna bağlı olarak meydana gelen ulaşım kolaylığı zamanla nüfusu kendine çekmiş, Balaç köyünün tarım alanı olarak kullanılan araziler kısa zamanda konut inşaatları ile tanınmaz hale gelmiştir. İnşa faaliyetleri bir yandan güney yönde yamaçlara doğru yayılırken diğer taraftan da batı yönde ilerlemeye devam etmiş, kısa zamanda Üniversite kavşağına kadar uzanmıştır (Foto 13 ve 14).

Foto 13. 1970’li yıllarda Atakum sahili.

Foto 14. 2000’li yıllarda Atakum sahili.

Samsun şehir içindeki sıkışıklık, çarpık kentleşme, kirlilik ve trafik yoğunluğu gibi sebeplerle alternatif çıkış yeri arayan üst ve orta gelir grubu için Atakum yöresi kısa zamanda cazibe merkezi olmuş, özellikle orta sınıf tarafından tercih edilen kooperatif evleri ile nüfus hızla artmıştır. Bu talep daha önce yazlık olarak kullanılan bahçe içindeki sahil evlerini de etkilemiş, artan arazi fiyatları kat karşılığı olarak bu konutlar üzerinde büyük talep yaratmış, özellikle yapsatçılar tarafından mevcut doku bozularak anayol ile kıyı çizgisi arasında yer alan en fazla iki katlı olan konutlar süratle çok katlı apartmanlara dönüşmeye başlamıştır.

Samsun’un Atakum istikametinde bu denli hızlı gelişmesi yerel yöneticilerin bazı önlemleri almasını da beraberinde getirmiş, önce Pelitköy, ardından da Kamalı toplu konut alanları inşa edilmiştir. Bu tür yatırımlar ve özellikle raylı sistem Atakum’u daha da cazip hale getirmiş, kent sadece doğu–batı yönde değil, sahil kesiminden güneye doğru yamaç boyunca da, yoğunluğu denizi görecektir şekilde inşa edilmiş konutlarla, hızla büyük bir yayılma göstermiştir (Foto 15).

Foto 15. Atakum şehrîsel gelişme alanının OMÜ Tıp Fakültesi'nden görünümü (doğuya bakış).

Atakum'dan Kurupelit'e kadar uzanan kıyı kuşağında yer alan villalar apartmanlara dönüşürken, Kurupelit'ten daha ileride yer alan Altinkum, Çatalçam, Taflan ve Dereköy sahil bandı Samsun'un yeni sayfiye alanı haline gelmiştir. Kurupelit'ten Ondokuzmayıs sahillerine kadar uzanan bu saha günümüzde Samsun'un en önemli rekreasyon alanıdır. Yazlık evlerle hızlı bir şekilde iskân edilen bu sahanın kısa bir zaman sonra tıpkı Atakum gibi daimî yerleşme haline döneceğini söylemek bir kehanet değildir. Çünkü karayolu duble hale getirilerek niteliği arttırılmış, diğer yandan şimdilik Kurupelit'e kadar uzanan raylı sistemin batı yönde daha da uzatılacağı söylentileri bile şimdiden bölgedeki arazi fiyatlarının artmasını sağlamaya yetmiştir (Foto 16 ve 17). Nitekim bütün bu gelişmeler Atakum dışında kalan yerel belediyelerin kapatılarak Atakum Belediyesi'ne ve bunun üzerinden de Büyükşehir Belediyesi sınırları içine alınmasında etkili olmuştur. 2011 yılı itibarıyla 110.000'i geçen nüfus miktarına bakıldığında Atakum, Samsun Büyükşehir Belediye sınırları içinde, nüfusu en hızlı artan ve en fazla gelişen belediye olmuştur.

Foto 16. Samsun'un en önemli sayfiye alanı; İncesu-Taflan arasında yazlık konutlar.

Foto 17. Samsun'un yeni sayfiye alanı; Dereköy-Engiz arası kıyı kuşağı.

3.2. Doğu yönde gelişme; Canik, Kutlukent, Tekkeköy, Çarşamba

Samsun şehri mekânsal olarak 1950'li yıllara kadar Mert ırmağının doğusuna geçememiştir. Bunda en önemli faktör Mert ırmağı vadisi ve denize döküldüğü yerin bataklık olması ve bundan kaynaklanan hastalıklarla mücadeledeki yetersizlikti. 1950'li yıllardan itibaren bu kesimin drenajının yapılarak ıslah edilmesi ve Toptepe eteklerinden (Çarşamba istikametinde) nitelikli karayolunun inşasıyla bu kesim iskâna açılmış, önceleri çevre şartlarının kötü olması nedeniyle düşük gelir grubunun tercih ettiği bu alan daha sonra küçük sanayi sitesinin bu bölgeye konuşturulmasıyla yoğun şekilde nüfuslanmıştır (Foto 18 ve 19). Yakın yıllarda Samsun Büyükşehir'in al belediyelerinden biri olan Canik Belediyesi'nin bu alanda giriştiği

inşa ve imar faaliyetleri bölgeyi cazibe merkezi haline getirmiştir. Samsun Çevre Yolu'nun buradan geçmesi, toplu konut ve kentsel dönüşüm uygulamaları, büyük alış-veriş merkezlerinin gelişi vb. faktörlerle bu kesim hızla nüfuslanmış, artan mekânsal talep yerleşmelerin yamaçlara yukarı ve Mert ırmağı vadisi boyunca güneye doğru yayılmasında etkili olmuştur. Denizi gören en güney tepelik alana Başarı Üniversitesi'nin inşaatı ile birlikte arada kalan köy arazilerinin de kısa zamanda iskâna açılacağı düşünülürse Canik'in yakın bir gelecekte Samsun'un en önemli kentsel yerleşim alanlarından biri olacağını tahmin etmek güç değildir.

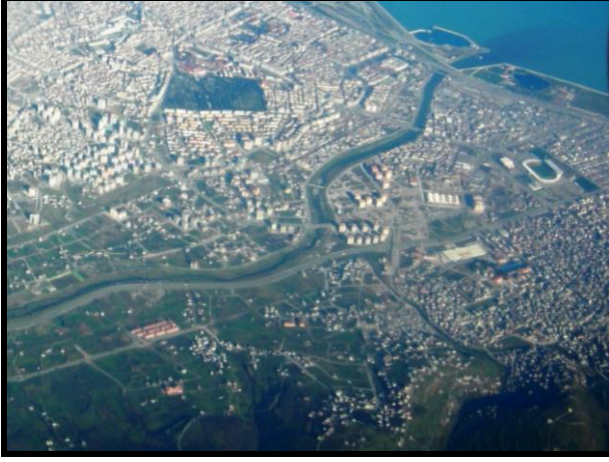

Foto 18. Samsun (kuzeye bakış), altta Mert ırmağı vadisi.

Foto 19. Samsun; Mert ırmağı çevresi (güneye bakış), geri planda Çevre Yolu.

Samsun'dan Çarşamba istikametine, önce (Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşa edilen) demiryolu, ardından (Trabzon'a kadar uzanan) karayolunun faaliyete geçirilmesi şehrin doğu yönde gelişmesinin önünü açmıştır. 1970'li yılların başlarında Tekkeköy sahillerine inşa edilen Azot ve Bakır fabrikaları ve bu fabrikalarda çalışan işçilerin gidiş-gelişleriyle ortaya çıkan ulaşım faaliyetlerindeki kolaylaştırıcı faktörler zamanla bu kesime ilgiyi arttırmıştır. Sonraki yıllarda bu bölgenin sanayi alanı olarak seçilmesi, organize sanayinin buraya inşa edilmesi, küçük ve ortaboy birçok imalatçının bu alana yerleşmesiyle ekonomik faaliyetler gelişmiş, buna bağlı olarak da nüfus ve yerleşme yoğunluğu artmıştır. Bu süreç bu alanda Kutlukent adıyla yerel bir belediyenin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Foto 20). Fakat gelişme Kutlukent'le sınırlı kalmamış doğu yönde ilerlemeye devam etmiştir. Bunun sonucu olarak daha doğuda bulunan Tekkeköy ilçe merkezi ilan edilerek yörede yeni bir idarî bir düzenlemeye gidilmiştir.

Foto 20. Samsun'un doğu yönde gelişme alanı üzerinde yer alan Organize Sanayi Bölgesi.

Tekkeköy'de planlama eksikliğinden kaynaklanan nedenlerle sanayi ve yerleşim alanları iç içe girmiş, ilk yıllarda sanayide çalışan nüfus için ikametgâh alanı olarak düşünülen belde, kısa zamanda bu çekiciliğini kaybederek sanayi bölgesinin kenarında geri kalmış bir kasaba görünümü almıştır (Foto 21).

Foto 21. Samsun'un doğu yönde Tekkeköy üzerinden Çarşamba'ya doğru (ovayı işgal ederek) ilerlemesi.

Yörede bundan sonraki gelişme buranın konut alanı olarak değil daha çok sanayi tesisleri ile iskân edileceğini göstermektedir. Nitekim Türkiye'nin en verimli arazilerinden birinin yer aldığı Çarşamba Ovası'nın batı ucunu oluşturan bu topraklar kamuoyunun bütün karşı çıkışlarına rağmen ısrarla sanayi tesisleri tarafından işgal edilmesine göz yumularak Samsun-Çarşamba yolunu da takip edecek şekilde hızla doğuya doğru yayılışını sürdürmektedir. Daha şimdiden Havaalanı'nın bulunduğu Çınarlık beldesi Büyükşehir sınırlarına dâhil edilerek bu alanlar kentsel alan statüsüne kavuşturulmuş, yatırımcıların istekleri doğrultusunda Çarşamba Ovası parça parça işgal edilmektedir. Karayolu boyunca kendiliğinden gelişen kentsel alan geri planda sanayi parselleri ile birleşerek Tekkeköy sınırlarını aşır Çarşamba ilçe merkezine doğru hızla ilerleyişini sürdürmektedir. Burada istisna olan durum Çınarlık sahili (Costal) boyunca kuzeydoğuya doğru uzanan yazlık sitelerdir. Sayfiye evleri ile karayolu arasında kalan ve yoğunluğu kamuya ait olan büyük parseller ise yeni sanayi tesislerinin inşa edileceği yerler olarak görülmektedir.

3.3. Güney yönde gelişme; Ankara yolu güzergâhı, Çevre Yolu, Otogar, Yeşilkent, Kavak

Samsun kentsel alan olarak önce batı, sonra doğu ve nihayet son olarak güney yönde gelişme gösteren bir şehirdir. Samsun'un göç aldığı illerin genellikle Karadeniz'e kıyısı olan yerlerden olması göçmenlerin yerleşirken öyle ya da böyle denizi görmek istemelerine sebep olmuş, bu durum doğu ve batı yönde yerleşmenin kıyıya paralel olarak gelişmesinde etkili olmuştur. Samsun kent merkezini gerisinde (güneyinde) yer alan 100-150 m yükseltilerindeki tepelik alanlar kentsel gelişmenin güneydeki sınırını oluşturmuş, şehir bu engelleri aşarak daha güneye geçememiştir. Fakat Ankara yolu güzergâhının sağladığı ulaşım kolaylığı zaman içinde Büyükşehir Belediyesi'nin de bazı zorlamaları ile bu kesimi ön plâna çıkarmış,

Çevre Yolu'nun inşası, Otogar'ın bu kesime taşınması, daha sonra Gıda Toptancıları ve Balık Hali gibi tesisler ile büyük bir alışveriş merkezinin yine bu kesimde yer bulması zoraki de olsa şehrin güney yönde gelişmesinde etkili olmuştur. Fakat arazinin büyük kısmının heyelan sahası olmasından kaynaklanan zemin problemi, konut yerleşmeleri anlamında bu bölgenin uzun süre daha tercih edilemeyeceğini göstermektedir. Burada tek istisna belki Yeşilkent çevresi olabilir. Bu kısımda arazi şartları mesken inşasına elverişli gözükmemektedir. Fakat uçaktan çekilen fotoğraflarda da görüldüğü gibi Samsun kent merkezi hariç tutulursa Atakum'daki gibi bir yapılaşma bu bölgede asla söz konusu değildir (Foto 22). Belki yakın bir gelecekte de söz konusu olmayacaktır.

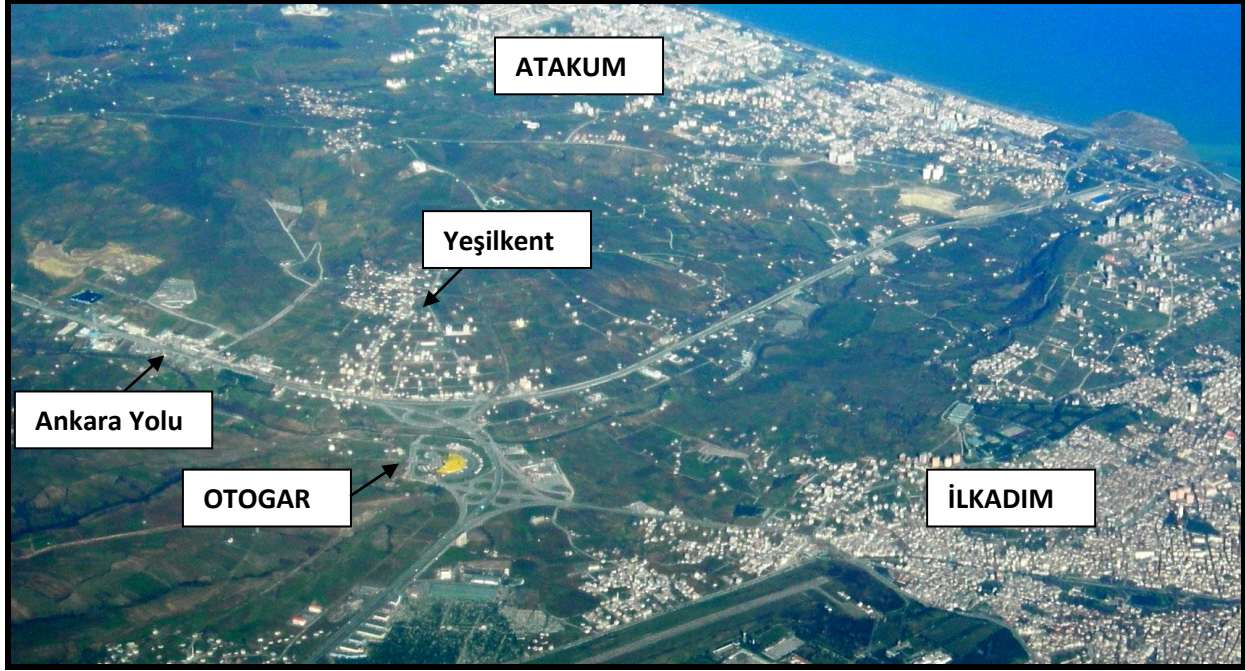

Foto 22. İlkadım ve Atakum güneyinde Ankara yolu ve Otogar çevresinde Samsun kent merkezinin güney yönde gelişme alanları.

Sonuç ve öneriler

Samsun şehri 565.000 nüfusu ile Kuzey Anadolu'da Karadeniz Bölgesi'nin en önemli ve en büyük şehridir. Samsun özel konumundan dolayı tarihî çağlardan günümüze kadar önemli göç yolları üzerinde yer almış, bazen göçmen iskânına, bazen de göçmenlerin transit geçişlerine sahne olmuştur. Bu hareketlilik iç, dış ve mevsimlik göçler şeklinde günümüze kadar sürmüş ve halen devam etmektedir. Yaklaşık 1.250.000 olan toplam il nüfusunda son yıllarda belirgin bir değişim olmaması doğal yolla artan nüfusun göçlerle kaybedildiğini göstermektedir. Samsun'da kentsel nüfusun bir miktar artmış olması kırdan kente göçün bir nedeni, toplam nüfusta artış olmaması ise il genelinde dışarıya olun göçün bir göstergesidir.

Kırdan gelen nüfus büyük ölçüde vasıfsız, Samsun'da istihdam imkânı bulamayarak başka kentlere giden nüfus ise daha nitelikli nüfustur. Samsun'da sürekli olarak bu iki nüfus yer değiştirmekte, kentin entelektüel düzeyi üniversitenin varlığına rağmen arzu edilen düzeye yükselmemektedir. Fakat kentte göreceli olarak büyük bir kentsel gelişme yaşanmakta, inşaat sektörü büyük canlılık göstermektedir. Kent ekonomik anlamda arzu edilen seviyeye çıkmasa da artan daire ve konut sayısı şehir içinde önemli miktarda bir ikametgâh hareketliliğinin olduğunu göstermektedir. Kırsal kesimden kente ilk gelen işsiz veya alt gelir grubu kişiler şehrin eski mahallelerinin çevrelerinde düşük kaliteli evlerden oluşan varoş denebilecek semtlere yerleşmekte, buradan orta gelir grubuna yükseldikçe Canik ve Atakum yönünde yer değiştirmektedir. Üst gelir grubu ise sitelere ya da bahçe içinde villalara taşınmakta, bunlar aynı zamanda çoğunlukla İncesu-Taflan-Dereköy, (kısmen de) doğuda Costal çevresinde ikinci konut alanlarını tercih etmektedirler.

Geçen yüzyılın başlarında Samsun genellikle iki katlı ve bahçeli evleriyle ünlüydü. Bu özelliğini 1950'lere kadar da korumuştur. Fakat bu tarihlerden itibaren şehir o kadar hızlı değişti ki bu evlerin çok azı günümüze ulaşabilmiş, bahçe içindeki eski Samsun evleri bir apartmanlara yenik düşmüştür. Bir başka değişim de sahil şeridinde yaşanmış, doğal kıyıların önemli bir kısmı çarpık kentleşmeye kurban edilerek hızla tahrip edilmiştir. Halkın denizle bağını kesen engellerin bir kısmı geçtiğimiz yıllarda izale edilerek bu alanlarda kısmen de olsa bir iyileşme gerçekleştirilebilmiştir. Fakat şehir kontrol edilemez şekilde büyümeye devam etmiş, 1893'ten 1963'e 70 yılda çok az yayılma gösteren şehir, özellikle 1970'li yıllardan itibaren hızla büyümüş ve nihayet çevresindeki belediyelerin de bünyesine katılması ile 50 km uzunluğunda, tek merkezli çizgisel bir kent durumuna gelmiştir. Bu yayılma batı (Atakum), doğu (Tekkeköy) ve güney (Ankara yolu) olmak üzere üç yönde gerçekleşmiştir.

Şehir merkezinde sıkışan nüfus ilk olarak Kalyon Burnu'nun aşır batıda Atakum'a doğru harekete geçmiş, üniversitenin konumu da bunda büyük rol oynamıştır. Bu göç o kadar hızlı olmuştur ki Samsun'un sayfiyesi olan Atakum kısa zamanda 100.000 nüfusu geçmiş ve kısa zamanda adeta betonla kaplanmış. Her ne kadar, Atakum Samsun'un modern kentsel yüzünü temsil etse de, batıya doğru gelişme bütün hızı ile sürmekte olup, daha batıdaki yeni sayfiye alanlarını tehdit edecek şekilde ilerlemeye devam etmektedir. Fakat burada önemli olan husus, Samsun'un batı yönde gelişmesinin Atakum'la sınırlı kalmaması, daha batıya doğru hızla ilerlemekte olmasıdır. Bunun bir sonucu olarak daha ileride bulunan belde belediyeleri Büyükşehir Belediye sınırları içine alınmış, böylece Taflan'a kadar olan saha şehrin bir parçası haline getirilerek kontrol altına alınmak istenmiştir. Bu gelişmeler (daha önce yazlık sayfiye durumunda olan Atakum'un başına geldiği gibi) Engiz'e kadar olan yazlık alanların da zamanla daimî yerleşmeye dönüşerek tıpkı Atakum, Atakent ve Kurupelit'e benzer şekilde betonlaşacağını göstermektedir. Fizikî engeller kentin güney yönde gelişmesini sınırlandırdığı için, yakın gelecekte batıda Bafra yönünde ilerleme devam edecek gibi görünmektedir. Şimdiden yetersiz hale gelse de çift yönlü karayolu ulaşımı yanında, hafif raylı sistemin de yakın gelecekte devreye girmesi ile bu süreç Atakum'un betonlaşmasından çok daha hızlı cereyan edecek gibi görünmektedir.

Doğuda Tekkeköy başlangıçta bir yerleşim alanı olarak düşünülürken, yörenin kısa zamanda bir sanayi bölgesi haline gelmesi ve bundan kaynaklanan kirli hava gibi sorunlar nedeniyle halk bu düşünceden vazgeçmiş, ilçe merkezinde yerleşme ve konut talebi hızla düşmüştür. Fakat şehrin kalkınmasında öncelik taşıyan sanayileşme ihtiyacı fabrika arsalarına talebi arttırmış, şehir içinde buna uygun yer olmaması bölgeyi sanayi tesisleri için Çarşamba istikametinde son derece çekici hale getirmiştir. Karayoluna paralel olarak ortaya çıkan yapılaşma, sanayi tesisleri ile birleşerek doğuya doğru ilerlemeye devam etmektedir.

Şehrin güney yönde gelişmesi arkasında bulunan tepelik alanla sınırlanmakta, ancak Ankara yolu ile iç kesime sokulabilmektedir. Son yıllarda buna Barış Bulvarı ve Çevre Yolu'nun da eklenmesi ile bu kesimlerde bir miktar canlılık yaşansa da bu gelişmeler Atakum ve Canik'e olan talebin çok gerisindedir. Arazinin denizi görmemesi halkın bu kesimi tercih etmesini engellerken, sahanın büyük ölçüde heyelan mıntıklarından oluşması da yapılaşmanın önünde büyük engel teşkil etmektedir. Bu fizikî şartlar yakın gelecekte değişmeyeceğine göre zorunlu haller ve teşvikler dışında bu kesimin kendiliğinden gelişmesi için daha uzun yıllar geçmesi gerekecektir.

Kentte başlıca gelir kaynağı olarak hizmet sektörünün, yatırım alanı olarak da inşaat faaliyetlerinin ön plâna çıkması kentsel görünümü de etkilemiştir. Kentsel yayılma alanı içinde ortaya çıkan birbirine zıt bu iki görünüm, siyasî ve idarî konuma sahip kent sakinlerini de etkilemekte, şehir içinde kentsel anlamda yapılan her türlü girişime doğal bir muhalefet zemini hazırlayarak, kentte az da olsa mevcut olan gelişme enerjisini yok etmektedir. Bu durum, mevcut şartlarda ortaya çıkan varoşların kentsel dönüşüm vb. tedbirlerle rehabilite edilmesi zorunluluğunu daha da gerekli hale getirmektedir. Nitekim kentte bu yöndeki çalışmaların esas olarak Mert Irmağı çevresinde başlatılmış olması önemli bir gelişme olup, benzer çalışmaların İlkadım Belediyesi sınırları içinde de yapılması kaçınılmazdır. Diğer yandan Atakum'a da dikkat edilmeli, yeni gelişmekte olan bu saha plansız ve denetimsiz bırakılmamalıdır.

Samsun daha şimdiden 50 km uzunluğunda tek merkezli çizgisel bir kent haline gelmesi ulaşımında çözülmesi zor problemler doğurmakta ve böyle giderse daha da doğuracaktır. Kent en kısa zamanda çok merkezli hale getirilerek akşam sabah saatlerinde trafiğin tek yönlü akışı dengelenmelidir. Kentteki varlıklı

kesimin kırsal alanlara doğru gelişigüzel yayılımı kontrol altına alınmalıdır. Bu yayılım jeomorfolojik yapıdan kaynaklanan fizikî engeller nedeniyle ileride kent içinde büyük sorunlar yaratacaktır. Taflan tarafına doğru olan yayılım belki makul karşılanabilir, fakat yamaçlara doğru olan yayılım söz konusu problemi arttıracaktır. Kentsel mekân tasarımı ve gerekli altyapı bu şartlar göz önüne alınarak yeniden değerlendirilmelidir.

Samsun, kuruluş yeri ve hinterlandından kaynaklanan çok sayıda avantaja sahiptir. Fakat, gerek nüfusunun birlikte hareket etme becerisine sahip olmayan kozmopolit yapısı, gerekse ekonomik geri kalmışlığına rağmen inşaat anlamında hızla değişen kentsel görünümü ile çözülmesi zor bir fenomen, üzerinde çok sayıda araştırma yapılması gereken çok özel bir şehirdir. Kentsel mekân tasarımı ve gerekli altyapı bütün bu şartlar göz önüne alınarak yeniden değerlendirilmelidir.